

TÜRKİYE'DE YERLEŞME ORGANİZASYONU İLE İLGİLİ SOSYO-EKONOMİK İKİ YAKLAŞIM

Dr. Mustafa E. ERKAL

Cumhuriyetin ellinci yılını geride bıraktığımız günümüzde, Türk cemiyeti çeşitli sosyal, politik ve ekonomik dar boğazlarla karşı karşıya gelmiştir. Plânlı kalkınma dönemi ile birlikte ekonomik kalkınma yolunda oldukça büyük merhaleler katetmiş olan Türk Cemiyeti, tarım cemiyetinden sanayi cemiyetine doğru yol almış ve sanayi sektörü ekonomide ağırlık kazanmıştır. Ekonomik durum ile birlikte sosyal bünyede ortaya çıkan sanayi cemiyetine geçiş süreci ile bilhassa şehir kesiminde sosyal ve ekonomik yeni noktalara varılmıştır. Bu dönem içinde cemiyetin çeşitli sosyal grupları arasında sosyal ve ekonomik meselelere eğilme ve onlarla hiç olmazsa politik anlamda tamlaşma görülebilmektedir. Geniş anlamda eğitimin sosyal ve ekonomik kalkınmanın amacı, hedefi üzerinde berrak bir görüntü sağhyamaması, ekonomik kalkınma ve sanayileşme doğrultusunda olan cemiyetin sosyal yapısında çeşitli sosyal ve siyasî bunalımları da beraberinde getirmiştir. Günümüzde, Türk cemiyeti için ekonomik kalkınmanın ve eş anlamıyla ele alınan sanayileşmenin neden gerekli olduğu sorusu, aydın kesimde tatminkâr bir cevap bulamıyorsa, bunun sebepleri arasında milli benlik hakkında olgunlaşmamış bilgiye sahip olmak ve geniş manada eğitim yoluyla bazı kültürel normların fertlere kazandırılmamış veya sosyalleştirilememiş olması yer alır. Genel anlamı ile iktisadî ve iktisat dışı faktörlerin birlikte ortaya çıkardıkları sosyal meselelerin, sosyolojik sebep-netice münasebeti içinde cemiyete yeni denge kriterleri kazandıracığı söylenebilir. Bu denge halinin kendiliğinden veya sosyal değiştirme politikalarına lüzum kalmadan şehirleşme süreci içinde determine olarak, coğrafi hareketlilikle birlikte ortaya çıkacağını ileri sürmek bunalımlı ve sosyo-politik patlamalı bir durumu savunmak

anlamı taşır. Dengesiz bir şehirleşme, diğer bir ifade ile, kümülatif nüfus yığılması, sosyal meselelerin şehir düzeyinde ve şehir yoğunluğu içinde gözükmeye hale gelmesinin şehirleşen nüfusu politik bakımdan şuurlandırması ve neticede ikili zıt tabakalaşmayı da doğurması beklenemez. Artık, cemiyetin her geçen süre içinde farklılaşan sosyal gruplarını, aşırı bir iş bölümü ve ihtisaslaşma sonunda dinamik bir değişim içindeki sanayi toplumunu, dualist bir yapıda sınıf egoismi ile kavrayabilmek imkânsızlaşmaktadır.

Çeşitli, subjektif ve objektif kriterlere göre meydana geldiğini belirtebileceğimiz sosyal sınıflar, bu kriterler açısından insanları iki zıt grup şeklinde ortaya çıkılmalarına müsaade edecek şekilde olsaydı ve bu gruplar birbirlerine rakip ve düşman olmanın şuurunu taşısalar, o takdirde cemiyetteki tabakalaşmanın sadece iki sınıftan ibaret olduğunu kabul edebilirdik. Realitede bu kriterler bir kutuplaşmadan çok kutuplar arasında tedrici sıralanma ve kademelenme haline imkân vermektedir. Fonksiyonel bir bütün içinde cemiyetin sosyal ve ekonomik yapısı farklılaştığı ölçüde de cemiyet bütünleşebilmektedir. Türk cemiyeti, günümüzde sosyal ve politik alanda kazandığı dinamik yapı özelliği sonucu müesseseseleşen mefhumlara ve çok sebepli (poli-causal) menfaat birliklerine kavuşmaktadır. Bu durumda belirli kriterler açısından yapılacak bir tasnif ancak itibari bir değerlendirmeden ve cemiyeti statik bir gözleme tâbi tutmaktan öteye geçemez. Günümüzde, her gün sosyal hayatta yoğunluk kazanan ve çekişmeli pazarlık esasına dayanan baskı gruplarını kurarak kamu oyu yaratmak boyutuna ulaşılmıştır. Menfaatlerin farklılaşması sosyal sınıfları heterojen bir yapıya kavuşturmuş, çatışma ve sosyal çekişme sosyal tabakalar ve sosyal gruplar arasında görülmeye başlanmıştır. Cemiyetin sosyal değişim sürecinin dinamik özelliğini takip edemeyenler için sosyal bünyenin ön yargılarla ele alınması ve ikili zıtlaşmanın tarihi bir kader olarak kabul edilmesi yadırganmamalıdır. Bir sektördeki işçi grubu ile diğer bir sektördeki işçi grubunun menfaatleri başkalaşabilmekte ve farklı menfaatlerin elde edilmesi ortaya çıkmaktadır. Sınıflar arasında yukarıdan aşağıya veya aşağıdan yukarıya yer değiştirmeler meydana gelirken, bir yandan da işbölümü, ihtisaslaşma, nüfus artışı sebebiyle aynı sınıf içinde sosyal hareketlilik sonucu yer değiştirmeler de meydana gelmektedir.

Ashnda, sosyal hareketlilik alışkanlığı kazanmış bir cemiyette, bu gelişmenin cemiyet bünyesinden fertlere yansması, fertlerin sosyal hareketliliği bir veri, muhtemel bir netice olarak değerlendirmelerini sağlamaktadır. Bilhassa, orta sınıflar içindeki gruplarda bu optimist karakter gizlidir. Orta sınıflar, hareketlilik doğrusunu ortaya çıkarmış ve şekillendirmiş sosyal tabakalardır. Bu tabakalarla ortaya çıkan hareketlilik eğilimi, bu hareketliliğe tâbi olan fertlerde var olan yükselme arzusu, bizzat bundan faydalanmış fertler için somut bir olay ve kaybolmayan bir ümittir.

Dış politika olaylarının aktüalite ve yoğunluk kazanması ile unutulmuş bir konu olarak karşımıza çıkan ve makalemizde ele almaya çalışacağımız halk sektörü veya millet sektörü bilindiği gibi çeşitli çevrelerin ve bu arada ilim adamlarımızın da dikkatini çekmişti. Uzun süren tartışma ortamı, Kıbrıs olayları gibi önemli bir dış politika olayının ortaya çıkmasından sonra sosyal ve ekonomik hayatımızda oldukça yankılar yapan bu projelerin gerek kapsamı gerek tanımı üzerinde basında ve bilim çevrelerinde araştırma yazı ve makaleye ender rastladık. Ancak, ümit ederiz ki, konu tekrar kamu oyunun önüne getirilecektir. Aylarca kamu oyunu işgal etmiş, lehinde ve aleyhinde ortaya sürülen görüşlerle “sosyal olay” niteliği kazanmış olan adı geçen mesele üzerine eğilmeyi ve sosyolojik açıdan konuya bir yaklaşımda bulunmayı uygun ve gerekli gördük.

Mekânda Organizasyonu Gerekli Kılan Şartlar :

Öte yandan, benimsenen tanım ve kapsamı yansıtan uygulamaya dönük teklifler de geliştirilmiştir. Öngörülen kapsam ve tanımın gerçekleşme imkânları araştırılırken, idarî yapı, finansman kaynakları ile ilgili kuruluşlar yönetim ve organizasyon da önem kazanmaktadır. Ancak, bugüne kadar olan gelişmeleri göz önünde tutarsak, konunun niteliği somut olarak anlaşılmiş ve uygulamaya dönük hale gelmiş de değildir. Lehinde ve aleyhinde çeşitli makale ve araştırmalar gibi konular ortaya çıkan halk sektörü gibi, ashnda modeli meydana getiren kelimelerin üzerinde daha asgari ölçülerde bir anlaşmanın bulunmaması karşısında, konunun sosyolojik bir tanım ve açıklama gerektirdiği de bir gerçektir. Ekonomik ve sosyal yapıda ortaya çıkacak bu yeni sektör oldukça geniş bir

tabana dayanacağı ve halkın teşebbüs ve tasarruf gücünü değerlendirmek yoluyla refahı yaygınlaştıracığı ileri sürülebilir. Fert başma düşen millî gelirin artacağı cemiyetin dinamizm kazanacağı ve bu dinamizmin sosyal dayanışma ve bütünleşme yönünden faydalı olacağı söylenebilir. Meselenin politik yönünü bir tarafa bırakarak, öncelikle, bugün cemiyetimizde duyulan bir boşluğa, başka bir ifade ile Türk Medeniyet Tarihi içinde yüzyıllarca yaşatılan bir dayanışma ve sosyal bütünleşme ruhuna, bugünkü sosyal ve ekonomik bünyemiz içinde duyulan bir ihtiyaçtan ortaya çıktığı şüphesizdir. Eleştirilmesi gerekli olan noktalar bir tarafa, konuya öncelikle bu açıdan yaklaşmakta fayda vardır.

Bu konuda, kır kesiminde karşılıklı ve gönüllü olarak işbirliği ile yaratılan imece müessesesi, yazılı hukukda bulunmayan bir gelenek olarak yüzyıllardır yaşatılmıştır. Diğer taraftan, daha ziyade şehir kesiminde ortaya çıkan Lonca ve Ahilik müessesesi, meslekî ve sosyal teşkilatlanma konusunda birer örnektir. Yine 1860'larda bir kredi teşkilâtı olarak Mithat Paşa tarafından kurulan "memleket sandıkları" denemesi, üretim kooperatifçiliği ile kredi kooperasyonunu birleştirmeyi hedef alıyordu. Muhtaç köylüye verilecek kredi için, devlete ait boş arazinin köylüler tarafından imece yoluyla ekilmesi sonunda ele geçecek ürünün satışından sağlanacak gelirin kullanılması tasarlanmıştı. Kabul edilen esasa göre, köylüler kendi ferdi mülkiyetlerindeki arazi ekiminden sonra elverişli zamanlarda devlet arazisinin muayyen bir miktarını —ki bu miktar, yerine göre köy veya aile başına hesap edilecektir— ekecekler, mahsulü ihtiyar heyetleri idaresi vasıtasıyla satarak bedelini kazanm sandıklarına tevdi edeceklerdi. Bu suretle, toplanan paranın muhtaç köylülere verilmesi sağlam esaslara da bağlanmıştı. Krediler ya krediyi alanların şahsi kefaletleri veya sandıklara bırakacakları rehinler üzerine veriliridi'. Anadolu'da Türkmen ve Yörük oynaklarında ve bu arada bir çok köyde eski Türk "Ülüş" geleneği, komşu hakkı, fakir düşenler için "gedayçılık", düğün sahiplerini korumak için toplanan "Şabaş" adlı para, tarla ve bahçe mahsullerinde gelir bölüştürücü bir rol oynayan "Başak" müessesesi, "potlaç", "yağmalî töy" gibi

- 1) Fındıkoğlu, Z. Fahri, Kooperasyon Sosyolojisi, İst. 1967, s. 98-99.
- 2) Eröz, Mehmet, İktisat Sosyolojisine Başlangıç, İst. 1973, s. 201-208.

yaşayan gelenekler, sosyal dayanışma ve adaleti sağlayan, sosyal bağları kuvvetlendiren bütünüyle Türk-İslâm kültürü içinde yer alan kaidelerdi. Cemiyetin sosyal hayatını kavrayan bu gibi müesseselerin zamanla zayıflaması ve bu müesseselerin yerini tutacak modern müesseselerin geliştirilememesi sosyal yapıyı zedelemiştir.

Halk sektörü, özel ve kamu sektörünün yanısıra ekonomide yeni bir sektör olarak yer alması, ekonominin mevcut kaynaklarından istifade ederek özel ve kamu sektörlerinden bu yeni sektöre kaynak transferi söz konusu değildir. Bu sektörün finansman kaynağının, yaratılacak kurumsal yapı ile ek tasarruflar ve gerek millî ekonomi, gerek fert açısından verimli yatırımlara yöneltilemeyen tasarruflardan meydana geleceği söylenebilir. Bilindiği gibi, sosyolojide sosyal müesseselerin fonksiyonu, sosyal bünyenin muhafazasında sosyal bütün içinde devam ettirilmesinde oynadıkları rol ile ölçülür ve değerlendirilir. Bu bakımdan, halk sektörü modeli, sosyal bünyedeki bir isteği, bir boşluğu belirtmesi bakımından, belki, bir sosyal talebin, bazı çevrelerde kendini bulan ismidir. İlk bakışta, bu noktadan hareket ediyorsak da, ilerideki açıklamalarımızda meseleyi ele almağa çalışacağımızdan, şimdilik adı geçen sektörün ortaya atılışını gerekli kılan sebepler üzerinde durmayı uygun buluyoruz. Bir görüşe göre de, bir içtimâf müessesenin fonksiyonu, o müessese ile sosyal ihtiyaçlar arasındaki uygunluk derecesi ile anlaşılır. Cemiyetlerin bir sosyal bütün halinde varlıklarını devam ettirebilmeleri için birbirinden farklı ve birbirini tamamlayan fonksiyonların varlığına ihtiyaç olduğu söylenebilir. Cemiyetlerin sosyal bütün halinde varlıklarını devam ettirebilmeleri de, işbölümü teorisinin ışığı altında birbirinden farklı ve birbirini tamamlayan meslek bölümlerinin, sosyal gurup ve sınıfların bir ahenk içinde bütünleşmelerine bağlıdır. Sosyal sınıf ve gurupların bir fonksiyonel tamlama mekanizması içinde olmaları ve bunun sosyal hayatta aksamaya imkân vermeden işliyebilmesi, sosyal bünyenin sağlam ve sıhhatli bir zemini üzerinde bulunduğunu ortaya koyar. Bu durumda, fonksiyonel bütünleşmeyi daha mükemmel bir bütünleşme şekli olan, bir mâna etrafında bütünleşme takip etmelidir. Esasen, iktisatçılar ve sosyologlar cemiyette fonksiyonel bütünleşmenin bulunmadığı çağlarda cemiyetin dinamizm kazanamayacağını ekonomik ve sosyal gelişmenin de zayıf kalacağı görüşü üzerinde birleşmişlerdir. Fonksiyonel

bütünleşmenin, bir de manalı bütünleşme ile çerçvelendiğini düşünürsek, o takdirde, cemiyet ekonomik kalkınmanın gerçekleşmesi yönünde kazandığı yapı değişikliklerinin yanı sıra, sosyo-kültürel hedeflerini de tesbit etmiş olmaktadır.

Sosyal realitenin devamlı olarak değiştiği ve dinamik bir karaktere sahip olduğu düşünülürse, zamanla ortaya çıkan sosyal ihtiyaçların karşılanması için çeşitli sosyal müesseseler ileri sürülür. Bu müesseseler cemiyetin sosyal bünyesinde iki yönlü tesir yapar. Bunlardan birincisi, sosyal bünyede çözülme (dezentegrasyon) doğurabilir veya sosyal bütünleşmeyi (entegrasyon) sağlayarak cemiyetin sosyal ve ekonomik gelişmesinde itici bir rol oynayabilir. Entegrasyon durumunda ortaya çıkan sosyal bütünleştirici özellik, farklı sosyal statüde olanlar arasındaki ilişkilerde bulunabileceği gibi, bunun yanı sıra, bir dereceye kadar farklılık gösteren iktisadî menfaatlerde, fert ve cemiyet menfaatlerinin bağdaştırılmasında da olabilir. Büyük sosyal değişmelerin meydana geldiği çağlarda ve günümüzde, müşterek hedeflere varmak için fert ve grupların tam bir bütünleşme halinde fonksiyonlarını yerine getirdikleri ve bu arada fert ve grupların rol ve statülerinin değişmediğini de iddia etmek zordur. Bilhassa, sanayi cemiyetlerinde, ekonomik ve sosyal bakımdan gelişmiş cemiyetlerde, ulaşılan optimal refah noktasından sonra sosyal hayatta bir düşüş hali ve çözülmeye varan gelişme rahatlıkla izlenebilmektedir. Bazı Batı Avrupa ülkelerinde, kalkınma hızlarının düşürülmesi eğilimi ile ekonomik buhrandan çıkış yolu aramak, ilk anda çelişkili gözükse de, fakat, dikkat çekici bir gelişmedir. Maddî tatminin zirveye çıkmasına rağmen, manevî tatminsizliğin ve aşırı işbölümü ile ihtisaslaşmanın doğurduğu sosyal hastalıklar gelişmiş cemiyetlerde izlenebilen bir gelişmedir. Fertlerin ruhi bunahlara sürüklenmesine sebep olan sosyal çevrenin ezici, parçalayıcı dışlıları arasından kendini çekip çıkaramayan fertler ve gruplar, hiç olmazsa, bu sosyal çevreyi unutabilmek ve unutturabilmek için uyuşturulma ihtiyacını duymaktadırlar. Uyuşturucu madde kullanma alışkanlığının ileri batı cemiyetlerinde yaygınlaşmasının altında yatan sebeplerden birisi de budur. Bir başka ifade ile, maddî kültürde, teknolojiye yaratılan baş döndürücü buluşlar ve ilerleme karşısında, manevî kültürde aynı seviyede bir gelişmenin yaratılamaması sosyal buhranların ve ülkelerin iç çatışmalarının sebebi de olmaktadır. Orta çağın statik ve her türlü değişmeden

uzak bulunan sosyal yapısının özelliği, maddî kültürün pek yavaş değişmesi veya sabit kalabilmesi ile değerlendirilmelidir. Günümüzdeki sosyal bütünleşme görüşü ile, ortaçağların feodal cemiyetindeki organizasyon yetersizliği ve statik bünye dolayısıyla ortaya çıkan sosyal bütünleşme arasında büyük farklar vardır. Günümüzde, sosyal bütünleşme kavramı, dinamik ve devamlı bir sosyal değişme içinde ortaya çıkan bir fonksiyonel ve manalı irtibatlanmadır. Aynı zamanda, sosyal bütünleşme demokrasinin temelini hazırladığı gibi, sosyal ve ekonomik kalkınmaya da ortam hazırlar. Bütünleşmiş sosyal yapı ahenkli bir münasebetler ağıdır. Bütünleşmiş sosyal yapı, merkezileşmiş yönetim veya toplulaştırılmış organizasyon ve irade de değildir. Bu bakımdan, sosyal bünyelerin hepsinin, her sahada tam anlamıyla bütünleşmiş olup olmamasını da aramak gerekir. Bugünkü modern cemiyetin dinamik karakteri içinde, fert ve gruplar, fert ve cemiyet arasındaki münasebetler fonksiyonsuzluktan çok fonksiyonluluk gösteriyorsa, bu tip bir sosyal bünyenin esas itibariyle bütünleşmiş olduğu kabul edilebilir.

Sosyal Gelişmenin Bir Göstergesi Olarak Teşkilatlanma :

Dernekleşmenin sosyal gelişmede bir gösterge olarak kullanıldığı günümüzde³, bir cemiyette siyasî ve ekonomik kuruluşlarla ilgili öneriler, bir ölçüde o cemiyetin sosyal taleplerini de yansıtabilir. Sosyal bütünleşme ile birlikte sosyal yapıda gelişecek demokratik mekanizma, beraberinde müesseseleşme kuralını da getirir. Çeşitli menfaat birliklerinin ortaya çıkışı ve cemiyette baskı grubu rolü oynamaları ile, cemiyet demokratik bir mekanizma kazanır. Sosyal teşkilatlanmanın tipik ve modern bir şekli olan ve bir menfaatin müştereken tâkibi için teşkilâtlanan fertlerin meydana getirdiği menfaat birlikleri ile örülmüş bir sosyal bünye, işbölümünün arttığı sanayi cemiyeti haline geçişin göstergesidir. Nitekim, günümüzde dernekleşme sosyal gelişmede bir gösterge olarak da kullanılmaktadır. Dernekleşmenin fertlerin kendi iradesiyle ve gönüllülük ilkesine uygun olarak doğan çeşidi, yeteri derecede teşkilâtlanmış, iş-

3) Bu konuda Ahmet Yücekök, "Türkiye'de Dernek Gelişimleri (1946 - 1968)" Ank. 1972 adlı esere ve S.S.A.M.'nin, "Sakarya'da Sosyal Teşekküller ve tesirleri", İst. 1971 adlı araştırmamıza başvurulabilir.

bölümü, sosyal hareketlilik ve fonksiyonel farklılaşma gibi vetireler kazanmış bir sanayi cemiyetinde ortaya çıkmaktadır. Farklı menfaatlere sahip olmak dolayısıyla sosyal grup ve sınıfların cemiyet içinde atomize olmaları, umumî menfaatlerde bu sosyal grupların veya sınıfların birleşmemelerine sebep de değildir. Farklı veya benzer menfaatlerin elde edilmesinde bir araya gelen ve yardımlaşarak dayanışma hareketini ve işbirliğini yaratanlar, resmî veya gayri resmî, sürekli ve devrî olarak bir araya gelmiş olsalar dahi, sanayi cemiyetini kazandığı karmaşık karakterin bir gereği olarak, dayanışma içinde olan sosyal grup veya sınıflar da devamlı değişebilir. Ayrıca, benzer veya farklı menfaatler dolayısıyla parçalanma, atomize olma müşterek menfaatler ve millî kültür açısından da söz konusu olduğu takdirde, bir mâna etrafında bütünleşmemekten dolayı millî hayatın zedelenmesi, demokrasiyi ancak şeklen yaşatabilir. Demokrasinin devamlılığı ve hayatiyet şartı ile millî hayatın kültür bütünlüğünün korunması arasındaki doğru orantıyı bazı ütopyik eğilimlere rağmen gözden uzak tutamayız. Millî birliğini eğitim ve sosyal değiştirme politikaları ile sağlyamamış ülkelerde demokrasi temelsiz kalabilir. Aynı şekilde, sosyal bütünleşmesini kültür yoluyla sağlyamamış ülkelerin, bu boşluğu doldurmadan ekonomik kalkınma uğrunda teşebbüsleri mayın tarlasına doğru atılan bir adımdan farklı görülemez. Bir ülkede millî gelir seviyesi ne kadar yüksek olursa olsun, millî gelirin çeşitli sosyal sınıflara dağılışı ne kadar âdil bir surette gerçekleşmiş olursa olsun, eğer millî hudutlar dahilinde sosyal bakımdan bütünleşmiş bir cemiyet sözkonusu değilse, onu sosyal manada gelişmiş bir cemiyet saymamıza imkân yoktur⁴. Ziya Gökalp'ın millî kültürü kuvvetli, medeniyeti zayıf milletlerin, millî kültürü zayıf fakat medeniyetçe kuvvetli milletleri siyasî sahada her zaman yenerler, sözü ile konumuz arasında bir paralellik de kurulabilir⁵.

Bilindiği gibi, gelişmiş ve sanayileşmiş ülkelerde çeşitli menfaat birlikleri genellikle bir uyarılma veya dış teşvik olmadan kendiliğinden ve organik bir gelişme ile yayılmış olup aşağıdan yukarıya, halkdan idare edenlere doğru meydana gelen bir harekete ge-

4) Kurtkan, Amiran, Genel Sosyoloji, İst. 1974, s. 312.

5) Gökalp, Ziya, Türkçülüğün Esasları, İst. 1970, s. 42 - 43. Ayrıca bu konuda bkz. Eröz, Mehmet, a.g.e., İst. 1973, s. 99.

çiş potansiyeline sahiptir. Bunlar, organik bir gelişme içinde ortaya çıkan ve varlıklarını daha sonra kanunlara da kabul ettiren müesseseler olmuşlardır. Bu şekilde, kendiliğinden meydana gelen bir gelişmenin doğurduğu müesseseleri, kanunların takip etmeleri yolu ile de, kanunların daha uyumlu olarak tatbik imkânı doğabilmekte ve tatbikattaki güçlükler yenilebilmektedir. Böylece, demokratik mekanizma tabandan tavana doğru gelişmektedir. Öncelikle, fertler bir araya gelip herhangi bir dış etki veya uyarılma olmadan belirli menfaatlerin temini için dernekleşmekte, farklı dünya görüşündeki dernekleşen fertler, cemiyetin ve demokrasinin vazgeçilmez unsurları içinde olan siyasî partilerde de yer alabilmektedirler. Tabanda, birbirlerine göre ayarlanmış farklı sosyal münasebet halleri içine girmeğe hazır halde bulunan fertler, benzer veya farklı menfaatlerinin çözümünü maksadıyla yukarı doğru dayanışma içinde ilerleyebilmektedirler. Aşağıda heterojen olan fertler veya halk yukarıya, idare edenler seviyesine çıkınca müşterek menfaatlerde homojen bir yapı kazanmaktadır. Gelişme gayretleri içinde bulunan, gelişme ve sanayileşme inkilâplarını yapmada gelişmiş ülkelere nazaran geciken ülkelerde ise, bu mekanizma yukarıdan yani idare edenler kanalından idare edilenlere, halka empoze ettirilmek şeklinde ortaya çıkmaktadır. Bu gibi ülkelerde; dolayısıyla konumuz olan halk sektörü görüşünde olduğu gibi, müesseseler kanun koyucunun idare edicinin iradesinin yukarıdan aşağıya doğru ve halk tarafından paylaşılması, halka inikası mahiyetini almakta ve tatbikata ışık tutmak istenmektedir. Çoğu kere sosyal realitenin çeşitli yönleriyle göz önünde tutulmasını da zorlaştıran bu mekanizmanın işletilişi ile, cemiyetin sosyal yapısı ile ilgili çeşitli sahalarda çelişkiler birbirini takip etmektedir.

Yukarıdan aşağı veya aşağıdan yukarı şekilde şekilde ülkelerin sosyal ve ekonomik bünyelerine göre ortaya çıkan sosyal organizasyon konusunun yanısıra, cemiyetin sosyal bütünleşme içinde bulunabilmesi şahsi menfaat ile cemiyetin menfaatleri arasında kurulması gereken denge ile mümkündür. Fert ve cemiyet menfaatlerinin dengeye kavuşması, iktisadî ve iktisat dışı faktörlerin üstünde yaşanan aynı mekân ve zaman içinde uyum gösterebilmesi, homojen bir sosyal yapının varlığını ortaya koyar. Bu şartları taşıyan bir bütün olan cemiyetin çeşitli kesimlerinde, sosyal ve ekonomik hayatında bu bütündeki özelliğin izleri bütün sosyal müesseselerde de

göze çarpabilir. Sosyal sınıflar ve gelir grupları arasında kurulacak sosyal adalet dengesi, herşeyden önce cemiyetin sosyal bünye özelliklerine göre şekil alacaktır. Türk Medeniyet Tarihinin “teşkilâtçı” ve “dayanışmacı” özelliğinin günümüzde, bir çeşit kültürel yabancılaşma olarak nitelendirilebilecek bazı eğilimler sonucunda, sosyal müesseselerin fonksiyonlarını yitirmeleri, sosyal grupların ve fertlerin ekonomik menfaat yarışı şeklinde cemiyetin menfaatinin gözden uzak tutulması, sosyolojik anlamda, dağılma belirtileri ile bizi karşı karşıya bırakmıştır. İşte, günümüzde bir teklif olarak ileri sürülen halk sektörü ve benzeri görüşler, içinde bulunduğumuz sosyolojik şartlara göre sebep-netice münasebeti olarak ileri sürülmüşdür dersek, herhalde yanılmış sayılmayız. Benzer menfaatlara ve imkânlarla sahip olan ve halk olarak nitelendirilen büyük bir kütlenin tasarruf ve teşebbüslerini birleştirmeleri gerek kır kesiminde gerek şehir kesiminde adı geçen sektörle ilgili çeşitli müesseselerin kuruluşu ile halk sektörü, veya millet sektörü iktisadî faaliyetlere öncülük edebilen müteşebbis ve yaratıcı üyeleri sayesinde, Türkiye’de orta sınıflaşma süreci içinde etkili bir rol oynayabilir. Orta sınıfları kalabalık, sınıf piramidine sahip ülkelerde sosyal bünye sağlam ve yabancılaşma karşısında dayanıklı bir durumdadır. Küçük esnaf ve sanatkâr, küçük sanayici, köylü ve işçi, orta memur, serbest meslek erbabı gibi sosyal grupları içine alan orta sınıflar cemiyette denge ve kararlılık unsuru teşkil ederler. Gelişmiş ülkelerde denge ve kararlılık unsuru olarak rol oynayan, iktisadî ve fikrî gelişmelerdeki yerini alan orta sınıfların⁶ gelişmekte olan ve az gelişmiş ülkelerde fonksiyonların yerine getirememelerinin sebebi, halk sektörü veya benzeri kurumsal yapı ve organizasyon şekillerinden yoksun olmalarında aranabilir.

Halk Kavramı :

Özel ve kamu sektörlerinin yanısıra, geliştirilmek istenen ve üçüncü sektör olarak önerilen sektöre “halk” kelimesinin verilmesi, “halk” mefhumunun kapsam ve tanımını ortaya koymayı gerekli kılmaktadır. Halk, bilindiği gibi, aynı ülkede oturan ve ortak men-

6) Tütengil, C. O., Az Gelişmenin Sosyolojisi, İst. 1971, s. 114.

faatlerle birbirine bağlı kişilerin tümü, insan topluluğu, aydınların ve resmî görevlilerin dışında kalanlar, idare edilenler, yöneticilere göre bir ülkedeki yurttaşların tamamı⁷ olarak anlaşılır. Ayrıca, gelir grubu ve sosyal statü bakımından orta, orta ve alt sosyal grupları içine alan kendi içinde kademelenmiş kalabalık ve yaygın bir sosyal tabaka akla gelir. Genellikle teşkilâtsiz, sosyal hayatın çeşitli tezahürlerini gösteren kalabalıklar, halklar ve kümelenmeler⁸ olarak da düşünülebilir.

Halk, kalabalıktan tamamen farklı olarak azaları yoğun bir şekilde bir araya toplanmış olmayan, tesadüfilikten uzak, devamlı ve yaygın bir gruptur. Karşılıklı tesir münasebetleri de, grubun yaygınlığının tabii bir neticesi olarak radyo, televizyon ve diğer haberalma vasıtaları ve dedikodular gibi vasıtalı yollardan vuku bulur. Dikkatleri bir hususda merkezileştirme vasfından ve heyecan yoğunluğundan mahrumdur. Gerçi halk hisseden ve düşünen bir gruptur. Fakat âzaların bizzat harekete geçmeyip, temsilcilere müracaat ettikleri bir grup olarak grubun menfaatlerinden ziyade kendi menfaatlerini düşündükleri bir gruptur⁹. Kendi menfaatinden haberdar olan uzun vadede harekete geçme imkânına sahip bulunan fert ve üyelerden kurulmuş olan yaygın ve kalabalık sosyal grupları içine alan halk kavramı üzerine, Ziya Gökalp tarafından da bir görüş ileri sürülmüştür. Aydınların halka doğru gitmeleri, halkda bozulmamış bir cevher halinde ve canlı bir şekilde yaşayan millî kültürden faydalanarak, millî kültürü işliyerek tekrar halka bunu vermeleri "Halka Doğru" başlığı altında ele alınmıştır¹⁰.

Bizè göre, halk olarak ele alınan dar ve sabit gelirli memur, küçük esnaf sanatkâr, işçi ve köylü gibi sosyal grupların sosyal ve ekonomik durumlarını yükseltici ve güçlendirici, enflasyondan en çok zarar gören bu grupların yeni bir kurumsal yapı içinde, sosyal hareketliliğe tâbi kılmak, tek tek düşünülüğünde küçük tasarruf

7) Okyanus Ansiklopedik Sözlük, Halk maddesi, İst. 1972, C. III. s. 993.

8) Kongsley Davis, Human Society, The Mac Millan Comp. N. York, 1965, s. 346.

9) Kurtkan, Amiran, Genel Sosyoloji, İst. 1974, s. 198.

10) Gökalp, Ziya, aynı eser, s. 46 - 51.

ve teşebbüslerini bütüncü bir görüşle ele almak ve böylece cemiyetin çeşitli gelir ve sosyal grupları arasında sosyal adalet dengesinin sağlanması üçüncü sektör fikrinin ana hareket noktası olmuştur. Gelir grupları arasında sosyal adalet dengesinin sağlanması, dengesizliklerin nisbî olarak giderilmesi ve sosyal güvenliğin yaygınlaştırılması Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Plânında temel hedef ve stratejisinde uzun dönemli bir amaç olarak benimsenmiştir¹¹. Stratejide ayrıca, millî kültürel bütünleşmenin, sosyal dayanışmanın, duyarlı ve etken bir kamu yönetiminin stratejik ilkelerle özdeşleşmiş sistemli çabalar ile gerçekleştirilmesi zorunlu görülmüştür. Bu itibarla, Anayasamızın 41. maddesinde belirtilen “iktisadî, sosyal ve kültürel kalkınmayı demokratik yollarla gerçekleştirmek, bu maksatla, millî tasarrufları arttırmak...” şeklindeki hükmü ile 10. maddesinde ifade edilen “Devletin kişinin temel hak ve hürriyetlerini, huzurunu, sosyal adalet ve hukuk devleti ilkeleri ile bağdaşmayacak biçimde sınırlayan siyasî, iktisadî ve sosyal bütün engelleri kaldırma ve insanın maddî manevî varlığının gelişmesi...” hükmünün ışığı altında girişilecek gayretlerin ekonomiye yeni kaynakları bulma ve değerlendirme yönünden önemli katkısı olacaktır.

Millet sektörü olarak ileri sürülen modelde cemiyetin her kesiminde sosyal ve ekonomik bünyeyi güçlendirici organizasyonlar kurulması bu kuruluşlar ağının sosyal bünyeyi kapsaması, refahın ve ekonomik gelişmenin cemiyetin her sosyal tabaka ve grubuna yansması sıhhatli, güçlü ve ahenkli bir cemiyet yapısı oluşturur. Böyle bir cemiyet, milletlerarası politika stratejilerinden biri olan¹² emperyalist politika peşinde olan ülkelere karşı politik tepki ve direnci de doğurur. Gerek ülkenin iç bünyesinde gerek dış politikasında, bunun belirtileri görülebilir. Ülke içindeki yabancılaşmış kültür üslerine karşı, ülke dışında ise, komşu veya diğer bir ülkeye karşı caydırıcı bir etki yapar. Günümüzde nükleer veya modern konvansiyonel silâh üstünlüğünün düşmanın saldırı ve büyüme emellerine caydırıcı yöndeki rolü kadar, sosyal bünyenin bütünleşmiş bir yapıya sahip olması da etkili olur. Atatürk'ün “yurtta sulh, cihanda

11) Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Plânı Temel Hedefleri ve Stratejisi, DPT., Ank. 1972, s. 14.

12) Ergin, Feridun, Uluslararası Politika Stratejileri, İst. 1974, s. 9-10.

sulh" dış politika prensibini bu ikili özellik karşısında değerlendir-
mek gerekir. İç ve dış barışın sağlanması ve korunması gerek sosyal
bütünleşme ve ekonomik gelişme, gerek modern silâh üstünlüğü ile
sağlanabilir. Sosyal bünyenin bütünleşmiş şekli, emperyalizme karşı
en büyük engel teşkil etmesi karşısında, sınıfçı ideolojilerin bu açı-
dan emperyalizmle bütünleşmesi bilhassa soğuk savaş dönemlerine
özgü bir gelişme sayılabilir.

Sosyal bünyenin gelişmesinde tatbikata dönük bir teklif olarak
karşımıza çıkan organizasyon şekillerini yukarıda belirtmeye çalış-
tığımız kriterler açısından düşünmekte fayda vardır. Ekonomik geliş-
menin nimetlerinden faydalanma ve fert başına düşen millî geliri
arttırıcı yöndeki tedbirler, öncelikle cemiyetin sosyal tabaka ve grup-
larının ekonomik gücünü arttırıcı kurumsal yapı değişiklikleri ile
sağlanabilir. Bu türlü pratiğe dönük ekonomik ve sosyal gelişme
araçlarının sosyal refahı arttırması alt ve orta gelir gruplarını oluş-
turan tabam yaygınlaştırması dolayısıyla, refahın yaygınlaştırılma-
sından veya tahkim edilmesinden endişe edilmemesi gerekir¹³. Sos-
yal ve ekonomik meselelere çağdaş bir yaklaşım bu türlü endişeler-
den uzaktır. Plânlı kalkınmanın genel amaçları içinde, hür ve me-
denî bir ortamda demokratik rejim içinde yaşamak, iktisadî ve sos-
yal kalkınmayı demokratik yollarla gerçekleştirmek önemli bir yer
tutar. Gaye böyle bir sosyal ve politik ortamda hızlı ve yaygın bir
ekonomik kalkınmanın gerçekleşmesidir.

Bazı nazarî kavramlar vardır, ilk anda herkesi sosyal baskı al-
tında tutarlar, hissî etkiler yaratırlar. Hele o kavramla ifade edilen
teklif veya çözüm yolu yolu daha önce denenmemişse, konuyla ya-
kından uzaktan her düşünüre düşünme ve tartışma alışkanlığı ve
ortamı da kazandırır. Konu, sosyal ve ekonomik bünye için yeni
organizasyonlar gerekiyorsa ve ekonomide yeni bir sektör olmak
iddiası taşıyorsa, bu özelliklerinin yanısıra politik faktörü de be-
raberinde getiriyor, demektir. Bu açıdan düşünüldüğünde, ön yargı
ile kabul veya telkin tesiri ile bu tekliflerin kabul edilmesi veya

13) Türel, Oktar, "Halk Sektörü Üzerine" Hükümet Programının
Getirdiği Yeni Plânlama Sorunları Semineri Tebliğleri, Eskişeh-
ir, 1974, s. 31. Bu tebliğde ve diğer bazı tebliğlerde bu yersiz
endişeye tanık olduk.

reddedilmesi pratikte uygulanma imkânının olup olmadığını araştırmayı da gerektirmiyebilir. Bu şekilde bir düşünce mekanizması Bacon metodolojisinde belirtilen “hayaletler”, “idola”ları benliğinde taşıyan yanlış bir yön kazanabilir. Konu üzerinde yeterli bir tartışma ortamı yaratılmadan tatbikata dönük uygulama çalışmalarına girişmek şeklinde ortaya çıkan gelişmeler, bu yönden endişe verici olmuştur. Hükümet değişikliği ve yoğun dış politika olayları kalkınma plânlarında yer almayan, hatta Üçüncü Beş Yıllık Plân göz önünde tutulursa, halk sektörü üçüncü bir sektör olarak değil, fakat dördüncü bir sektör olarak karşımıza çıkmaktadır¹⁴.

Millet Sektörü Modelinin Düşündürdükleri :

Ortaya çıkan ve kanunlaşan sosyal müesseseler, kendilerinden önce geçerli olan müesseselere ister bir tepki olarak ileri sürülsünler, isterse onları destekler şekilde ve modernleştirilmiş şekilde ortaya atılmış olsunlar, kronolojik sıra içinde bir önceki müesseseye dayanma, ondan faydalanma ve etkilenme sosyolojik bir gerçektir. Bu bakımdan, bugün yeni bir teklif olarak kabul edilme eğilimini gördüğümüz teklifleri kısmen ve sınırlı da olsa tarihi metodun yardımıyla ele almak aydınlatıcı olur düşüncesindeyiz. Nitekim, bugün halk sektörü olarak ileri sürülen mekân organizasyonu ile birlikte yeni bir ekonomik yaklaşım modeli getirme iddiasına benzer bir modelden, Türkiye’de ilk defa 1965 yılında milletvekili seçimlerinden önce, o zamanki CKMP tarafından kamu sektörü ile özel sektörden ayrı olarak bahsedilmişti. Nitekim, 1967 yılında yayımlanan bir kitapta¹⁵ bu sektör “Millet Sektörü” adı altında ortaya konmuş ve ele alınmıştır. Her ne kadar, fazla detaylı olarak ele alındığı

14) Üçüncü Beş Yıllık Plânın temel ilkeleri ve stratejisinde üçüncü sektör ifadesi geçmektedir. Bu sektörün, Beş Yıllık Plânlarda ve programlarda kamu ve özel kesimin plân dönemindeki pay ve sorumluluklarının belirlenmesi yanında kanunlar veya diğer kamu tasarrufları ile kurulmuş olduğu, kamu fonlarını veya iştirakçilerinin tasarruflarını kullanan kurum, dernek ve vakıf gibi tüzel kişiliklerin teşebbüsleri için de görev ve hedefler verilerek yaratılacağı yer almaktadır. Üçüncü Beş Yıllık Plânın Temel İlkeleri ve Stratejisi, DPT., Ank. 1972, s. 22.

15) Türkeş, Alpaslan, Millî Doktrin - Dokuz Işık, s. 12.

söylenemezse de, temel bazı tanımları kavradığı da bir gerçektir. Millet sektörü olarak, takdim edilen bu modelin geliştirilmiş şekli bir başka kitapta 1968 yılında işlenmiştir¹⁶. Milletin sosyal dilimler olarak yeniden teşkilâtlanması ve bu ihtiyacı duyulması ile sosyal ve ekonomik bünyenin güçlendirilmesi, millî devletin iç bünyesinin dışa yansiyarak milletlerarası münasebetler ağı içindeki etkinliğinin çoğalmasını sağlayabilir. Millî varlığın güçlendirilmesi yolunda, öncelikle millî şuur yani millî varlığın farkında olma meselesi bu gibi tekliflerle belki farkında olarak, belki de olmayarak önemli bir merhalenin aşılmasını sağlamaktadır. Gerek kırsal kesim, gerek şehir kesiminin daha iyi bir teşkilâtlanmaya gidebilmesi için bazı yeni kurumsal yapı değişiklikleri de teklif edilmektedir. Ana mesele refahın ve gelişmenin gelir grupları ve bölgeler arasında dengeli dağılımıdır. Milletin teşkilâtlanmış sosyal dilimlerinin ekonomiyi millîleştirileceği ileri sürülmektedir¹⁷.

Kırsal kesimde yeni organizasyon şekillerinden ve millet sektörünü gerçekleştirmek için ileri sürülen mekan modeli "tarım kentleri"¹⁸ dir. Tarım kentleri, dağınık köylerin bir sosyal ve ekonomik ünite etrafında birleştirilmesini esas almaktadır. Merkez-köy veya cazibe noktası olarak düşünülen bu merkez ünite yoluyla köy sayısının azalacağı ve bu suretle alt yapı hizmetlerinin kalite ve kantite yönünden optimal seviyede köylere götürülebilmesi kaynak ve fonların israfını önlenmesi kamu hizmetlerinin maliyetinin düşürülmesi "tarım kentleri"nin kuruluş gerekçeleri arasında sayılabilir. Bir merkez-köy veya cazibe noktası etrafında bütünleşen köyler grubunun genişletilmiş sağlık ocağına yeterli eğitim kuruluşlarına, ziraî makine, alet, tohum ve ilaç sulama tesislerine, kütüphaneye, otel, sinema, PTT gibi sosyal hizmet kuruluşlarına sahip olmasıyla ekonomik gelişmeden payını alması, kırsal kesimde bu üniteler esas alınarak tarıma dayalı kurulacak emek-yoğun küçük ve orta sanayi kuruluşlarının istihdam yaratıcı özelliği, dengesiz şehirleşmeyi de nisbî olarak azaltacaktır. Kırsal kesiminin sosyal ve ekonomik güçlen-

16) Karaca, Kurt, Milliyetçi Türkiye, Ank. 1968.

17) Aktepe, Eyyüp, "Halk Sektörü", Halk Sektörü Semineri, Köy İşleri ve Kooperatifler Bakanlığı (İştirakçi Tebliği), Ank., 26 - 27 Nisan 1974, s. 123 - 142.

18) Yahyaoglu, Tahsin, Tarım Kentleri, İst. 1975, s. 132 - 139, 4. Baskı.

mesi bölgeler arası dengesizliklerin hafifletilmesinde de pay sahibi olacaktır. Bu ünitelerdeki kuruluşlarda mülkiyet şekli olarak hem özel mülkiyet, hem de sosyal mülkiyet birlikte görülecektir. Tarım kentlerinin kurulması köylerin yıkılması suretiyle toplulaştırılması anlamına da gelmez. Sosyal ve ekonomik ihtiyaçların karşılanmasında tarım kentleri köyleri ve köylüleri zorla değil, kendi iradeleleriyle cazibe merkezi etrafında toplayacaktır. Böylece, tarım kentleri sıhhatli bir şehirleşmeyi sağlayan bir faktör olarak da düşünülebilir. Küçük köylerin cazibe merkezine boşalması, köylerin bir cazibe merkezi etrafında birleştirilmesi, dışa kapalı köy tipinde sosyal ve ekonomik değişimleri de beraberinde getirecektir. Cazibe merkezinde yaratılacak ekonomik ve kültürel işbirliği ile kan davası¹⁹ gibi bazı sosyal hastalıkların azaltılması da mümkün olabilecektir. Günümüzde kitle haberleşme ağının yaygınlaşması ve kitle eğitimi yoluyla köylüler arasında müteşebbis, yaratıcı önder tipler belirmiştir. Bu önder tiplerin de yardımıyla köye dönük kamu hizmetlerini koordineli bir şekilde maddî ve manevî israfa imkân vermeden yürütebilmek esas olmalıdır. Köylerin birleştirilmek suretiyle sosyal ve ekonomik hizmetlerden etkili şekilde faydalanmaları ve alt yapı tesisleri meselesi Birinci Beş Yıllık Plân döneminden beri izlenen bir gelişmedir. Meselâ, Millî Eğitim Bakanlığının her köye bir okul yerine, her ilk okul çağına gelmiş çocuğu okula kavuşturma düşüncesiyle geliştirdiği "Yatılı Bölge Okulları" projesi, Köy İşleri Bakanlığının "merkez-köy" sistemi, Sağlık Bakanlığının sosyalizasyon çalışmaları ve pratikte kısmen başarılı olabilen "Sağlık Ocakları" sistemi, Tarım Bakanlığının "Birleşik Köy Sistemi" yoluyla hayvan islah nüveleri, tohum ve ilaçlama islah gibi çalışmaları, Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı içinde TEK ve Köy Elektriklendirilmesi Dairesinin köy kalkınma projelerinde elektrik kooperatifleri, Köy İşleri ve Kooperatifler Bakanlığının çok amaçlı Köy Kalkınma Kooperatifleri bu konuda bazı örneklerdir.

Mekân organizasyonunda toprak ve tarım reformunun uygulanmasını kolaylaştırıcı bir teklif olarak da öne sürülen tarım kentleri iki temel kurumu ve yapı değişikliğini de beraberinde getir-

19) Bu konuda Tezcan, Mahmut, Kan Gütme Olayları Sosyolojisi, Ank., 1972.

mektedir²⁰. Bunlardan birincisi *köy sosyal yerleşme birlikleridir*. Kır bölgelerinin sosyal ve ekonomik gücünün artırılması yönünde kalkınma çabalarına mekan boyutunun sokulması şeklinde anlaşılabilir. İkinci yenilik, *Köy Üretim Birliklerinin* kurulmasıdır. Mekan-daki değişikliğin ekonomik bazı araçlarla güçlendirilmesi ve tamamlanması şeklinde düşünülebilir. Köy üretim birlikleri de, a) *köy tarım üretim birlikleri* ve b) *Köy sanayi üretim birlikleri* olarak ele alınmaktadır.

Köy tarım üretim birliklerinde faydalanılacak vasıta kooperatifçilik olmaktadır. Tarımda azalan üretimi çoğaltmak için verimli çalışacak üretim kooperatifçiliği modeli ile elde edilecek gelir belirli oranlarda risturn olarak dağıtılacak fakat bir kısmı da otofinansmana ayrılacaktır. Kooperatiflerin tarımda makineleşme ve modernleşme süreci içinde itici, yöneltici rolleri olacaktır. Millî tasarruf kurumları içinde köylü tasarruf ve yatırım sandıklarında²¹ her kooperatifin oto finansman payından veya fazla gelirinin bir kısmı toplanacaktır. Köyde tasarruf ve yatırım sandıklarında biriken bu tasarruflar kır kesiminde sanayi nüvelerinin yaratılmasında kaynak görevi göreceklerdir. Böylece, tarıma dayalı emek-yoğun küçük veya orta çapta sanayi üniteleri kurulması gerçekleşecektir. Bu üniteler, tarımda kullanılacak makine ve teçhizat ile ilgili kuruluşlar da olabileceği gibi, tüketim ve ara mallarını üretecek kuruluşlar da olabilir. Bu tekliflerin bölge plânlama politikaları çerçevesinde değerlendirilmesi ve ele alınması faydalıdır. İktisadî kalkınmanın gerçekleşmesinde mekân unsurunun yeri ve önemi büyüktür. Bir ölçüde ekonomik kalkınmaya mekân unsurunun girişi, makro seviyede sanayileşme derecesinin artışı ile mümkün olmuştur. Nitekim, belirli bir sanayileşme seviyesine erişildikten sonra sanayileşmenin ülke çapında dengeli gelişmesi meselesi ele alınıp incelenmiştir.

20) Bu konuda geniş bilgi için Doç. Dr. Kurt Karaca'nın Milliyetçi Türkiye, İst. 1974 (5. Baskı).

21) Adı geçen kaynakta ileri sürülen modelde milleti meydana getiren altı dilim ele alınmakta (köylü - işçi - işveren - esnaf ve sanatkâr - memur - serbest meslek erbabı) ve her biri için ayrı tasarruf ve yatırım sandıkları önerilmektedir. Böylece, adı geçen dilimlerle kır ve şehir kesimi sosyal ve ekonomik bir organizasyona kavuşturulmak istenmektedir.

Tarım kentlerinin dışında geliştirilen köy-kent görüşü, tarım kentleriyle bazı noktalarda aynılaşabilmesine rağmen, aralarında bazı farkların bulunduğu belirtilebilir. CHP-MSP Ortak hükümet programında köy-kentlerden beklenen görevler şu şekilde belirtilmektedir: “Köylerimiz çevresinde yeni iş ve kazanç imkânlarının açılması, çağdaş uygarlık nimetlerinin yeterli sağlık ve eğitim kurumlarıyla ve her türlü kamu hizmetleriyle buralara ulaşması, nüfusun büyük merkezlerde aşırı şekilde yoğunlaşmasının önlenmesi amaçlarına uygun olarak, demokratik bir anlayış içerisinde köy-kentlerin kurulması yoluna gidilecektir.”²² Tarım kesimindeki köy-kent’in yerini şehir kesiminde uydu-kent önerisinin alacağı da programda yer almıştır.

Halk sektörü modeline özellikle sosyal bütünleşme ve organizasyon açısından yaklaşılmaya çalıştıktan ve daha önce ileri sürülen “tarım kentleri” “millet sektörü” gibi benzeri mekan organizasyonu ve kurumsal yapı tekliflerine de dokunduktan sonra, bazı çevrelerce üçüncü, kalkınma plânına göre ise dördüncü bir sektör olarak düşünülmesi gereken konunun çeşitli yönleriyle ele alınmasına geçebiliriz.

Halk sektörünün tanım ve kapsamı bakımından ilk defa ele alınışı “millet sektörü” modeli altında olduğunu ve bununla ilgili kaynaklar üzerinde daha önce de durduğumuzdan tekrar aynı konuya dönmeyeceğiz. Bunun dışında konunun 1973 seçimlerinde bazı partilerin seçim bildirgelerine girdiğini görmekteyiz. Türkiye’nin ekonomik düzeni bakımından oldukça yeni bir alternatif olan halk sektörü terimi, CHP Seçim Bildirgesinde “köylü kooperatiflerinin, sosyal güvenlik ve yardımlaşma kurumlarının, sendikaların, yurt dışındaki işçi ortaklıklarının girişimlerinden” oluşmakta ve sektörün işçi-köylü sosyal grupları gibi, cemiyetin orta ve alt gelir gruplarını ekonomik istismarlardan kurtarmak amacını taşıdığı görülmektedir. Aynı bildirgede, halkın siyasete ağırlığını koyabilmesi, ekonomideki ağırlığını arttırabilmesi ile gerçekleşebileceği ve böylece demokra-

22) Ecevit Hükümetininin 1 Şubat 1974 günü Cumhuriyet Senatosu ve Millet Meclisinde okunan Hükümet Programı, s. 20. Ayrıca, B. Ecevit’in, halk sektörü, kooperatifçilik ve köy - kent üzerine görüşleri, Milliyet Gazetesi, 14 Şubat 1974.

sinin daha çok gerçekçi olacağı da ileri sürülmektedir. Ekonomik düzenin reformist anlayışla ele alınarak, üçüncü sektör olan halk sektörü ile, demokratik anlayışa uygun şekilde, ekonomik hayata yeni bir boyut kazandırılmak istenmiştir. Esas gaye, sosyal adalet içinde dengeli büyüme ve kalkınmadır. Girişim özgürlüğünün daha geniş halk toplulukları tarafından kullanılabilmesi imkânını yaratmaktır. Ancak, halk sektörü üzerine aynı parti yetkililerin çelişkili beyanat ve yazılarına da rastlamak mümkündür. Özel sektörün yaygınlaştırılması, özel sektöre yeni boyut kazandırılması, kâr amacı ile sosyal amaç arasındaki tercihte görüş farkı dikkatlerden kaçmamıştır. Biz burada fazla ayrıntılar üzerinde durmak istemediğimizden bir diğer görüş üzerinde durmaya çalışalım.

Halk sektörünün tanım ve kapsamı ile ilgili bir diğer teklif de, MSP seçim bildirgesinde yer almaktadır²³. Bildirgeye göre, “yurdun yaygın olarak kalkınması ve sanayileşmesi için bölgesel yatırım ortaklıkları kurulması ve bölge halkının işçisiyle köylüsüyle, tüccarı ve esnafı ile hissedar olmak suretiyle” bu teşebbüslere katılması teklif edilmektedir. Devlet sektörünün ve özel sektörün yatırım yaptığı merkezler dışında kalan yörelerin sosyal ve ekonomik kalkınmasını gerçekleştirmek amacıyla, küçük sanayi ve ticaret kesimindeki müteşebbis potansiyelini gelişmemiş yörelerde canlandırmak amaç olarak ortaya çıkmaktadır. Devletin desteği ile, özellikle, alt yapı yatırımlarının tamamlanması ve kredi yardımıyla, yurt dışındaki işçilerin de katkıları ile desteklenen tasarrufların mahallî müteşebbislerin yönetimi ile yatırımlara çekilebilmesi düşünülmektedir. Adı geçen amacı gerçekleştirmek için “bölgesel kalkınma ortaklıkları” ileri sürülmektedir. Tekliften de anlaşılacağı üzere, bölgesel kalkınma ortaklıklarında birikecek tasarrufların az gelişmiş yörelerde bizzat yatırıma dönüşmesi ile öncelikle tarıma dayalı sanayi kolları kurulacaktır. Böyle bir gelişme, şehirleşme açısından şehirler sisteminde kademeleşmeyi sağlayarak gelişmiş belirli bölgelere olan iç göçleri de hafifletebilecektir.

Nihayet, CHP-MSP ortak hükümeti programında, halk sektörünün kuruluş amacının, küçük tasarrufları halkın teşebbüs gücü ile değerlendirmek, sanayileşmemize hız katmak, dağınık tasarruf-

23) MSP Seçim Bildirgesi, Ankara, 1973.

ları değerlendirmek, kalkınmanın nimetlerinden daha âdil bir şekilde faydalanılmasını sağlamak olduğu belirtilmiştir. Halk sektörü, hükümet programında halkın teşebbüs gücünü harekete geçirecek bir üçüncü sektör olarak düşünülmüştür. Ayrıca, yaygın bir sanayileşmeye halkın katılmasını ve mahalli inisiyatifin güçlü bir şekilde harekete geçirilmesinin sağlanmasına da yer verilmiştir.

Bu teşkilatlanmanın finansmanı öncelikle üstünde durulması gereken bir konudur. Mevcut özel sektör ve kamu sektöründen ayrı olarak ve bu sektörlerden kaynak transferi yapmaksızın bizzat halk sektörünün meydana getireceği kurumsal yapının yaratacağı tasarruflar olması gerekir. Devlet kesiminden yapılacak kaynak transferi, zaten finansman açığının söz konusu olduğu bu sektörü daha da zor ekonomik şartlara itebilir. Bu bakımdan ,ekonomik bünyeyi zedeleyici ve mevcut enflasyonist eğilimi arttırarak, açık finansman yoluyla yeni bir sektör yaratmanın iktisadî kalkınmaya menfi tesir yapacağı açıktır. Böyle bir yol iktisadî bünyeyi içinden çıkılmaz dar boğazlara sürükleyebilir. Ekonomideki kuvvetli enflasyonist eğilim dolayısıyla plânda öngörülen yatırım kapasitesine ulaşamadığı da düşünülürse, devlet sektöründe yüklenecek harcamalar bu sektörü zor durumlara sokacaktır. Devlet, halk sektörünün hukukî strüktürünü belirleyecek, hukukî ve idarî bakımdan yol gösterici olacaktır. Bilhassa, işbilgisi (know-how) ve proje yardımı devletçe yapılmalıdır. Proje ofisi kanalıyla Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı bu konuda teşebbüslere teknik bakımdan yardımcı olabilir. Halk sektörü yatırımlarının projelendirilmesinde kamu kesimine görev verilmesi gereklidir. Yatırımları belli bir ölçüğe ve teknolojik seviyeye eristirdikten sonra kamu kesiminin önderliği sona erebilir. Kır kesiminde halk sektörünün yaratabilmesinde kooperatifçilik bir araç olarak düşünülebilir²⁴.

24) Halk sektöründe yönetimin, çalışanların yaygın olarak yönetime katılması suretiyle ekonomik idarenin ademî merkezileştirilmesi önerilmektedir. Bunun yamsıra, "siyasî içeriği olan kooperatifçilik" ileri sürülmektedir. Böyle bir gelişme kooperatifleri siyasî bir kuruluşun yan örgütleri veya şubeleri durumuna da sokabilir ki, bu takdirde gerçek anlamıyla kooperasyon esprisi ortadan kaldırılmış olur. Tarım ve Toprak Reformu Müsteşarlığının pilot bölgede dil, etnik faktör ve mezhep esasına göre kooperatifler kurdurulması görüşü, bölücü ve yine kooperasyon

Kooperatiflerin halk sektörü için gerekli tasarrufları yaratabilmesi zorunlu olarak veya teşvik edici politika ile otofinansmana yönlenebilir. Dağıtılmayan kârlardan tarımda modern ve yüksek üretim kapasitesine ulaşılmasında faydalanılması, tarım gelirlerini artan verime paralel olarak yükseltecektir. Kâr motifi ile hareket etmek her ne kadar yeterli değil ve sadece kâr motifi ile ekonomik faaliyet kır bölgelerine özgü mekanik dayanışmayı zedelerse de, kâr hedefi olmayan bir teşebbüsün kır bölgelerinin gelişmesine dinamik bir karakter kazandıramıyacağı da açıktır. Kır kesiminde canlı bir dayanışma ve gönüllü işbirliği millî kültür mirası olarak mevcuttur. Türk toplumunda kâr amacı kadar sosyal amacı, içtimaî menfaatleri de fertlerin göz önünde tuttukları ilmî bir gerçektir. Bu durumda Türk insanını sosyal amaca yönlentmek eğilimi nazarı olarak gereksiz bir zorlama olabilir. Bu bakımdan kâr motifi ile sosyal fayda arasında anlamlı bir denge kurulması gerekir. Özel tasarrufların, hane halkı tasarruflarının halk sektörüne akacağına peşin bir veri olarak kabul etmek ve kâr gayesini gözden uzak tutmak gerçekçi bir yol değildir. Hane halkı tasarruflarının son yıllarda inşaat sektörüne aktığı bir gerçektir. İnşaat sektörü girdilerindeki fiyat artışlarıyla ve konut alımı ile ilgili düzenlenen vergi kanunları ile konut alımı ve gayrimenkul sermaye iradı esasen verimli ve çekici bir yatırım olmaktan da uzaklaşmıştır²⁵. Fiyat artışları konuta yönelen tasarrufları caydırmış ve imkânsız hale getirmiştir. Belirli sayıdaki kuruluşlar için söz konusu olmasa da, genellikle halkın kurumsal yapı şüpheleri dolayısıyla hisse senetleri alımına olan talep istenen seviyeye çıkamamıştır. Şirketlerin halka açılması, zorlaşan ekonomik şartlar, finansman açığının kapatılmasını, ileri teknoloji tercihini sağlamamıştır. Ülkemizde tasarrufların yeterli seviyede olduğu ileri sürülebilir, fakat önemli olan nokta ekonomide tasarrufların don-

anlayışıyla çelişen bir görüştür. Dayanışma ve işbirliği anlayışını da taahhup eder. Bkz. Toprak ve Tarım Reformu Müsteşarlığı Yayını (teksir), Ank. 1974.

- 25) Yurt dışından dönen işçilerin Sosyo - Ekonomik Eğilimleri üzerinde bir çalışma, (DPT, Ank. 1974) adlı araştırmaya göre yurt dışındaki işçilerin yurtda gönderdikleri tasarruflarının % 24'ü konut, % 4'ü arsa alımında kullanılmaktadır. Konut ve arsaya yatırılan tasarruflar başka bir alternatif gösterilmediği için bu sahada değerlendirilmekte ve fiyat artışlarını körüklemektedir.

durulmuş olması ve yatırımlara dönüştürülememesidir. Bunun için halk sektörü veya millet sektörü ve tarım kentleri değerlendirilemeyen tasarruflar için bir alternatif olmaktadır. Kır bölgelerinde nüfus başına düşen gelir düşüktür, fakat buna rağmen bir tasarruf da vardır. Kır kesimindeki tüketim alışkanlıkları ile şehir kesimindeki tüketim alışkanlıkları arasında büyük farklar vardır. Kır kesiminde kısmen de olsa dışa kapalı ve homojen yapı ve değer hükümleri bazı tüketim kalıplarının nüfuzunu önlemektedir. Şehir kesimi gibi tüketim merkezlerinde uyarılmış ve rasyonel olmayan bir tüketim eğilimi vardır. Kır kesiminde fert başına düşen gelirin düşük olması, tasarrufların da az olacağı veya hiç olmayacağına bir gerekçe olmaz. Kırdaki tüketim biçiminin şehir kesiminden farklı olan özelliği, aslında görünmeyen ve gizli bir tasarruf sayılabilir.

Özellikle, ova köyleri gibi bahçeciliğin ve sebzeçiliğin geliştiği köylerle hayvancılığın ileri olduğu köylerimizde tasarruf imkânı genel ortalamanın üstünde bile olabilir. Aile başına toprağın yetersiz ve iklim şartlarının elverişsiz olduğu özellikle dağlık bölgelerde tasarruf imkânları zayıf olabilir. Dolayısıyla, köy envanter etüdlерinde bu kriterlere uygun bir değerlendirmenin yapılması halinde daha gerçekçi bir durum ortaya çıkacaktır. Fakat kır bölgelerindeki nüfus, tasarrufunu teşkilâtsızlıktan, eğitim eksikliği ve enflasyon sebebiyle altına yatırmayı tercih ediyor. Kır bölgelerinde esas mesele teşkilâtsızlıktır. Kamu ve özel sektörün kır bölgelerine ve geri kalmış yörelere gerektiği gibi yönelmemesi bu bölgelerde işsizliği ve gelir düşüklüğünü yaratmaktadır. Kır bölgelerinden büyük şehir merkezlerine olan iç göç, istihdam imkânlarının sınırlı olması karşısında sosyo-ekonomik gelişmeye de menfi bir tesir yapmaktadır. Şehir merkezlerinin cazibesini ve kır nüfusunu çekim gücünü nisbî olarak azaltabilmek, mevcut üretim faktörlerinin daha etkili ve dengeli harekete geçirmek ile sağlanabilir. Çalışma çağındakilere iş bulunabilmesi, sıhhatli bir sosyal gelişmenin belirtisidir. Geçmiş yirmi yılda ekonomik büyüme ve sanayileşme alanında harcanan çabalara rağmen, Türkiye Üçüncü Plân dönemine 1 milyon 600 bin kişi dolaylarında gizli ve açık işsizle girdiği belirtilmektedir.²⁶ Kaldı ki, kır kesiminde devamlı olarak varlığı ileri sürülen gizli işsizlerin

26) Üçüncü Beş Yıllık Plân, s. 121.

yanısıra, şehirlerde çalışanların önemli bir bölümünü gerçek anlamda üretici saymak zordur. Gerek şehir kesiminde gerek kırsal kesimde istihdam meselesi çözüm bekleyen bir konudur. Bu durumda halk sektörü veya tarım kentleri projesiyle, emek-yoğun teknolojiler yoluyla kurulacak yatırımların alanı öncelikle kırsal bölgeleri ve halkın yaşadığı kendi bölgesidir. Bu durumda, kırsal küçük tasarrufların tasarruf sandıklarında toplanması ve yatırıma kayması, küçük tasarruf sahiplerini gelire kavuşturacağı gibi, tasarrufu olmayanların da bu kuruluşlarda istihdam edilmeleri onları ücret gelirine sahip kılacaktır. Aslında kırsal yaşayan her ferdi açık anonim şirket veya kooperatif şirket şeklindeki kuruluşlara ortak yapabilmek imkânsızdır. Fertilite arası gelir bölüşümünde olduğu gibi, yöreler arası gelişmişlik farklarını kısa dönemde ortadan kaldırmaya çalışmak, ekonomik bakımdan etkin olmayan kaynak dağılımına yol açarak uzun dönemde sermaye birikimini ve ekonomik gelişmeyi azaltabileceği²⁷ görüşündeki haklılık payı her ne kadar varsa da, bu ifade kırsal bölgelerinin, az gelişmiş yörelerin kendi hallerine bırakılacağı anlamına da gelmemelidir. Bu yörelerin sosyal ve ekonomik gelişmesi mevcut ekonomik kaynakların etkin olmayacak şekilde bölünmeleri ile değil, fakat yeni kaynaklar yaratarak sağlanabilir. Az gelişmiş yörelerden gelişmiş şehir merkezlerine akan tasarruf, yaratılması düşünülen kaynaklar içinde sayılabilir.

Doğu Anadolu Bölgesinde Mevduat - Kredi Münasebeti

	Mevduat		Kredi	
	(Milyon T.L.)	% (Türkiye)	(Milyon T.L.)	% (Türkiye)
Kuzey Doğu Anadolu	1.185	1,7	677,7	1,0
Orta Doğu Anadolu	2.119,4	3,0	969,4	1,3
Güney Doğu Anadolu	881,5	1,2	1.229,1	1,7
Toplam	4.185,9	5,9	2.876,2	4,0

Kaynak: Bankalar Birliği Yayını.

27) Üçüncü Beş Yıllık Plân, s. 122.

Böylece tarım kentleri projesinin sağlayacağı idarî ve ekonomik kolaylıklar, çeşitli alt yapı tesislerinin birleştirilmesi, onlardan kalite ve kantite yönünden daha etkin bir faydalanma sağlayacaktır. Mesele, kır kesimini acilen bir teşkilâtlanmaya kavuşturulmasıdır. Zaten halk sektöründeki “sektör” kelimesi ekonomik faaliyetlerdeki benzerlikten çok, teşkilâtlanma şeklindeki özelliği ortaya koymaktadır. Kır kesiminde üretimde ufak bir modernleşme eğiliminin ziraat ürünü ve geliri nasıl arttırdığı bilinen bir gerçek olduğuna göre, bu kesimdeki ekonomik ve sosyal teşkilâtlanmanın o yörelerin ekonomik gelişmesi ile eş anlamlı olduğu söylenebilir. Tarım kentlerin kurulacak teşebbüslerin teknik ve kredi ihtiyaçlarını karşılamak için yeni bir bankalar dizisi yaratarak zaten ekonomik verimsizliğin kaynağı olan bürokratik mekanizmayı genişletmenin bir anlamı yoktur. Her bölge ve yörede şubesi bulunan Ziraat Bankası bu görevi yüklenebilir. Kaldı ki, Ziraat Bankası bu konuda tecrübeli ve köylüye kredi sağlayan bir müessesedir. Millet sektörünün tarım kentlerinde kır bölümü veya halk sektörünün kır kesiminde belirli bir gelişme düzeyine kavuştuktan sonra yeni bir banka modeli ortaya konabilir. Kurulacak banka Kooperatifler Bankası olabilir. Kurulmuş bulunan Devlet Yatırım ve İşçi Bankası daha ziyade sanayi kesimine dönüktür. Ayrıca toprak reformu bölgelerine öncelik verilerek tarım kentleri projesi tatbik edilebilir. Çeşitli yeni kurumların kurulması teklif edilirken, mevcut kurumlardan ve mevzuattan azami faydalanma imkânları da göz önünde bulundurulmalı ve gerçekçi bir yaklaşımla meselelere eğilmek şartı unutulmamalıdır.

İşçilerimizin genellikle, 1969’lardan itibaren yurt dışında biriktirdikleri ve bugün 10-12 milyar marka vardığı belirtilen tasarrufların yurda getirilmesi ve yatırımlara dönüşmesi konusunda kuvvetli bir isteğin ortaya çıktığı bilinmektedir. Bilhassa, Devlet Plânlama teşkilâtı bu çeşit taleplerle karşı karşıya kalmıştır. Plânlama teşkilâtı bu suallere cevap verebilmek için pratik bir yaklaşım seçmiştir: Beş büyük ilimizi dışarıda tutarak 62 ilimizin valilerine birer mektup göndererek kendi yörelerinde doğrudan doğruya halkın arzusu istikâmetinde hangi yatırımların yapılmasının gerektiğini tesbit etmelerini istemiştir. Bu tesbit sonucunda 62 ilimizden Devlet Plânlama Teşkilâtına 468 proje gelmiştir. Bu 468 projeden 242 tanesi fikir ha-

indeki projedir, 126'sı ise devam eden projeler şeklinde belirlenmiştir²⁸. Bunlardan 115 projenin fizibilite raporları hazırlandığı, meyve suyu ve konserve, yem fabrikası, tavukçuluk, su ürünleri, ambalaj sanayi, çimento fabrikası, orman ürünleri, deri sanayii patates unu ve nişastası, tarım âlet ve makine imalâtı gibi sahalarla ilgili olduğu belirtilmektedir²⁹. Yatırımcıların bunları gerçekleştirecek teknik bilgiye sahip olmadıkları ortaya çıkmıştır. Yine aynı kaynakta belirtildiğine göre, devletin yol gösterici, yatırıma sevk edici olarak harcayacağı bir Türk liralık araştırma masrafı karşılığında her yıl 112 Türk liralık vergiyi devlet bu projelerin gerçekleştirilmesi halinde alabilecektir.

Yukarıdaki örnekte de görüleceği gibi, aslında halkın küçük tasarrufları ile diğer bazı tasarruf kalemlerinin değerlendirilmesini amaçlayan bir modelde öncelikle karşılaşılabilecek iki önemli dar boğaz vardır ki, bunlardan birincisi teknik bilgi eksikliği, ikincisi ise finansman zorluğudur. Bilhassa, kamu kesiminde ve genel olarak mevcut toplam iç tasarrufların yeterli olmaması, bunun yanında dış tasarruflar ve öncelikle işçi dövizlerindeki muhtemel dalgalanmalar karşısında kamu kesiminin Plânda tesbit edilen yatırım hacmini gerçekleştirebilmek için, Kamu İktisadî Teşebbüslerinin halka açılması finansman açığının kapanması bakımından bir alternatif olabilir. Millet sektörü veya halk sektörü gibi projelere devlet kesiminden kaynak ayrılması mümkün olamayacağına göre, halka açılma yoluyla tasarruflar çekilebilir. Bu tasarruflarla devlet sektörü finansman açığını kapatabileceği gibi, halkın tasarruflarını da değerlendirmiş olur. Aşağıdaki tablo kamu sektörünün tasarruf ve yatırımları hakkında bilgi vermektedir

28) Ceyhun, Ekrem, Halk Sektörü Semineri, Köy İşleri ve Kooperatifler Bakanlığı yayımları, No. 224 (Tartışmalar), 1974, s. 37.

29) Ceyhun, Ekrem, a.g.e.

Kamu Sektörü Tasarruf ve Yatırım Dağılımı
(Milyon TL.)

Yıllar	Sabit		Toplam Yatırım	Toplam Tasarruf	Fark
	Sermaye Yatırımları	Stok Artışları			
1973	25.180	500	25.680	21.020	— 4.660
1974	28.240	600	28.840	25.700	— 3.140
1975	31.530	750	32.280	30.040	— 2.240
1976	35.000	900	35.900	34.460	— 1.840
1977	38.510	1.050	39.560	39.460	+ 100

Kaynak · Üçüncü Beş Yıllık Plân, s. 172, Tablo 105'den çıkarılmıştır.

Kamu İktisadî Teşebbüsleri, tesislerinden bir kısmının kısmen veya tamamen, hatta kolaylık olarak hisselerin döviz karşılığında satılması ile bazı tüketim malı üreten Sümerbank gibi kuruluşların yükünü üzerinden atarak ağır sanayi ve bu arada harp sanayi kuruluşlarına katkıda bulunabilecektir. Aslında, kamu sektörünün Plân'da öngörülen hedeflere ulaşamamasının birçok sebebi vardır. Bunlar arasında, kamu gelirlerinin plân hedeflerine ulaşamaması, kamu cari giderlerinin plânda öngörülen sınırlar içinde tutulamaması sonucu iç finansman güçlüklerinin ortaya çıkması, yatırımcı daire ve kuruluşların yatırım yapma güçlerinin ve tecrübelerinin eksikliği, mevzuatın değiştirilememesi önemli bir yer tutar³⁶. Tablodan da izlenebileceği gibi, tasarruf yetersizliğinin yatırım açığına sebep olduğu ortaya çıkmaktadır. Fertlerin yatırım eğilimi, yüksek rizikolu işlerden çok istikrarlı, dengeli yatırımlara iştirak olarak düşünülebileceğine göre, fertlerin tasarruflarını ancak kâr eden kamu iktisadî teşebbüslerine yatıracakları bir gerçektir. Kaldı ki, kamu tarafından piyasaya çıkarılacak hisse senetlerinden ziyade, özel sektör kuruluşlarının hisse senetlerine talep daha fazladır. Ayrıca, devletin kâr eden kuruluşlardan vazgeçebilmesi de, daha verimli bir yatırım alternatifi karşısında gerçekleşebilir. Kamu iktisadî teşebbüslerinin finansman ihtiyacı kadar, hatta, daha önce ele alınması gereken

30) İkinci Beş Yıllık Plân, s. 12.

nokta, onların yeniden organize edilmeleridir. Kâr garantisi olmayan bir kuruluşa balkın küçük tasarruflarının çekilmesi mümkün olamaz. Sosyal amaçlı üretim ve katma değerın azamileştirilmesi kadar iktisadî amaçlı ve kâr motifini kapsayan bir üretim gereklidir. Bu kriter, MEYAK, Emekli Sandığı, Sosyal Sigortalar, İYAK gibi kuruluşlar içinde büyük meblâglara varan cibrî tasarruflar için de söz konusudur. Bu kuruluşların yatırımlarını yeni yatırım kaynağı yaratmaları açısından düşünürsek, kârlılık kıstasından kaçınmak mümkün değildir. Aksi halde, bunların, bir kısım halkın zorunlu tasarruflarını diğer bir kısım halkın üretime iştirak ederken alacağı ücretler yoluyla tüketmeleri söz konusu olabilecektir ve sürekli kamu subvansiyonu gerektirebileceklerdir³¹.

Halk sektörü veya Millet Sektörü şeklinde ele alınan projelerin kır kesiminde köy-kent veya tarım kentleri şeklinde kurulacak cazibe merkezlerinin, ekonomik gelişmeyi çevreye yayacağı üzerinde durulurken, köy-kentde bize göre ihmal edilen bir nokta vardır. Bu unutulmuş hususa tarım kentlerinde yer verildiğini görüyoruz. İktisadî faaliyetler ve bu arada üretimle ilgili tekliflerin yanısıra, bu merkezlerin birer kültür merkezi olmaları da gerekir. Mekanda ortaya çıkan bu organizasyon şekillerinde meydana gelecek ekonomik fonksiyonel bütünleşme kadar sosyo-kültürel bir mana etrafında da bütünleşme gereklidir. Bunun için bu merkezlerde kurulacak eğitim tesislerinde dar ve geniş manada eğitim içinde, sosyal hayata intibakı sağlayacak genel kültür dersleri, tarım ve sağlık bilgisi, teknik bilgi dersleri ile millî ülkünün sosyal ve ekonomik yönleri haftanın belirli bir gününde, o merkezde bulunan herkese, önceden tesbit edilmiş müfredat programlarına bağlı kalınarak verilmelidir. Fertilere, ekonomik ve sosyal kalkınma ile varılacak hedeflerin şuurlu ve sistemli bir şekilde yerleşmesi, ekonomik ve sosyal gelişmeye itici ve yönlendirici bir tesir yapabilir. Bu işe, ekonomik ve sosyal gelişmenin sağlanmasında önemle üstünde durulması gereken anlamlı bir husustur.

31) Kazgan, Gülten - Kazgan, Haydar, "Halk Sektörü Gelişiminin Diğer Politikalarla İlişkileri", Halk Sektörü Semineri, Köy İşleri ve Kooperatifler Bakanlığı yayını, 1974, s. 167.